

Uwe Majesteit, lieve Bea,

Over een aantal weken staat U een buitengewoon onplezierige taak te wachten, namelijk het uitspreken van de Troonrede in tijden van enorme onzekerheid over onze economische toekomst. Graag wil ik U door middel van deze brief een hart onder de riem steken.

De cijfers liegen er niet om. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is de Nederlandse economie in het tweede kwartaal van 2009 gekrompen met 0,9 procent ten opzichte van het kwartaal ervoor, en met maar liefst 5,1 procent ten opzichte van een jaar eerder. Datzelfde bureau berekende voor de periode mei-juli 2009 een werkloosheidspercentage van 4,9 procent.

De voorspellingen zijn nog grimmiger. Als we de laatste, vertrouwelijke ramingen van het Centraal Planbureau (CPB) mogen geloven, krimpt de Nederlandse economie dit jaar met 4,75 procent en is er een nulgroei in 2010. De werkloosheid zou volgend jaar uitkomen op niet minder dan 8 procent. Hierdoor loopt het begrotingstekort naar verwachting op tot 4 procent in 2009 en 6,3 procent in 2010. Het zijn deze cijfers die het kabinet deze weken gebruikt voor het opstellen van haar begroting voor volgend jaar.

Nu zult U denken, lieve Bea, dat is toch geen hart onder de riem steken, maar er is meer aan de hand. Het CBS worstelt namelijk met de betrouwbaarheid van haar cijfers.

Zo geeft het CBS een eerste raming van de economische groei en stelt zij die later een aantal keren bij. Nemen we, bijvoorbeeld, de economische groei in het eerste kwartaal van 2008 dan ligt de vijfde raming maar liefst 0,5 procent hoger dan de eerste. En voor de jaren 1990-2001 liggen de huidige CBS-cijfers voor de economische groei gemiddeld 0,25 procent hoger dan de destijds gepubliceerde 'definitieve' cijfers. Gemiddeld genomen is het zo dat het CBS de voorlopige realisatiecijfers opwaarts bijstelt.

Evenzo doet het CPB slechts voorspellingen gebaseerd op specifieke veronderstellingen en beperkte informatie. Zo voorzag zij in juni 2008 nog een economische groei van 1,25 procent in 2009, voorspelde zij in december 2008 een krimp van 0,75 procent voor datzelfde jaar, kwam zij in maart 2009 met de voorspelling van een afname van de groei van 3,5 procent en stelde zij die verwachting in juni 2009 naar beneden bij tot een krimp van 4,75 procent in 2009.

En het zal niet de eerste keer zijn dat het bureau ernaast zit. Directeur Coen Teulings van het CPB geeft zelfs ruiterlijk toe dat zijn instituut slecht is in voorspellen. Uit een zelfonderzoek naar de trefzekerheid van de ramingen van het bureau sinds 1971, blijkt dat de voorspellingen een jaar vooruit er gemiddeld 1,4 procent naast zitten. Uit dezelfde zelfanalyse blijkt dat de voorspellingen nog verder van de werkelijkheid liggen in tijden van crisis. Dan ziet het CPB de toekomst altijd een paar procent te rooskleurig.

Nu zult U me misschien een beetje een zeurpiet vinden, Uwe Majesteit. Maar zelfs als er geen speld tussen de berekeningen van het CBS en de voorspellingen van het CPB valt te krijgen, is het goed even stil te staan bij de maat voor economische groei, het Bruto Binnenlands Product (BBP). Als economische grootheid zegt deze maatstaf namelijk bitter weinig over welvaart. Een groot aantal zaken dat wél invloed heeft op de levensstandaard van Uw landgenoten, wordt namelijk niet meegenomen in de berekening ervan. Denk hierbij aan milieueffecten, huishoudelijk werk en vrijwilligerswerk, de zwarte markt en inkomensongelijkheid.

Sterker, ondanks de economische groei die afgelopen 36 jaar, geven Nederlanders hun eigen leven precies hetzelfde cijfer als in 1973. Daarnaast hangen de klimaatcrisis, de energiecrisis en de voedselcrisis als een donkere wolk boven onze economische toekomst. En die vindt U niet terug in de groeicijfers. Sterker, die worden erdoor verergerd.

Dit wil niet zeggen dat het BBP een nutteloze maatstaf is, en de sterke krimp van de economie heeft voor velen - vooral de talrijke mensen die hun baan verliezen of al verloren hebben - wel degelijk grote negatieve welvaartsfe-

Illustratie Tammo Schuringa

Het zal niet voor het eerst zijn dat het CPB er naast zit

fecten. Tegelijkertijd echter, vat het BBP slechts een beperkt gedeelte van onze kwaliteit van leven; ik ben er als econoom maar druk mee om mijn studenten altijd op het hart te drukken dat er zo veel meer is dan economie.

Het kabinet zal U er waarschijnlijk toe proberen te verleiden om in de Troonrede somberheid over onze directe economische toekomst uit te stralen, arme Bea, en ik hoop van harte dat U deze verleiding weet te weerstaan. U vraagt zich vast af waarom het kabinet dit probeert en waarom ik me hier zorgen over maak.

Om de eerste vraag te beantwoorden: het is voor het kabinet makkelijker om in moeilijke economische tijden pijnlijke bezuinigingen zoals de verhoging van de AOW leeftijd door te voeren. Wellicht bent U voorstander van deze maatregel, want U werkt per slot van rekening nog op 71-jarige leeftijd. Laat ik toch even het argument van het kabinet met U doornemen dat de opbrengst van de verhoging van de AOW leeftijd 4 miljard euro zou bedragen. Hierbij wordt verondersteld dat mensen langer blijven werken. Het tegenovergestelde kan evenwel ook gebeuren. Dat wil zeggen, mensen zouden juist korter kunnen gaan werken als de AOW-leeftijd verhoogd wordt, bijvoorbeeld omdat werkgevers dan eerder van hun dure oudere werknemers af willen.

Om de tweede vraag te beantwoorden: het is van belang te beseffen dat de sociale wetenschappen doordrenkt zijn van zogenaamde

zelfvervullende (self-fulfilling) of zelfverslaande (self-defeating) voorspellingen. Dat wil zeggen, binnen een sociale context kunnen voorspellingen het gedrag van de betrokkenen zodanig veranderen dat dit de voorspelling waarmaakt of juist verpest. Dit hebben we het afgelopen jaar kunnen waarnemen bij de kredietcrisis. De feitelijke solvabiliteit van een bankinstelling berust op het vertrouwen bij het publiek dat de bank solvabel is.

Slaat de verwachting om en heeft het publiek de verwachting dat de bank niet solvabel is, dan wordt de bank ook daadwerkelijk insolvent. Zo kan een wellicht foutieve inschatting van een situatie gedrag veroorzaken waardoor deze voorspelling alsnog juist wordt, een voorbeeld van self-fulfillment. Hetzelfde doet zich voor met sombere uitlatingen over onze directe economische toekomst. We gaan denken dat het slechter gaat met de economie, we consumeren minder en bedrijven nemen minder mensen aan. Aldus verdiept de recessie zich mede door de self-fulfilling uitspraken waartoe het kabinet U misschien wel probeert te verleiden.

Majesteit, Uw Britse ambtgenoot, Elizabeth II, heeft tijdens een bezoek aan de prestigieuze London School of Economics in november 2008 haar verbazing geuit over het feit dat zo weinig economen de kredietcrisis aan hadden zien komen. In reactie daarop is ze overladen met brieven van mijn Britse collega's om deze mislukking te duiden. De ene wijt het aan het

De mens is niet koel en calculerend, maar laat zich leiden door angst

falen van het collectieve voorstellingsvermogen, de andere aan het sociologische falen van de economische wetenschap en weer een andere aan de veronderstelling van rationeel gedrag in economische modellen. Immers, rationeel gedrag laat zich eenvoudig in wiskundige formules gieten, aangezien er maar één manier is om rationeel te zijn, terwijl er talloze manieren zijn om beperkt rationeel (of niet rationeel) te zijn.

Al doende probeerde economen zich als de hardste van de sociale wetenschappers te presenteren. Nu, een aantal decennia later, komen economen evenwel tot het inzicht dat de mens niet koel en calculerend is, maar zich laat leiden door emoties en angsten. De economie hervindt zich als sociale wetenschap in plaats van één of andere gekunstelde kopie van de natuurwetenschappen.

De diversiteit in de brieven die Uw Britse collega mocht ontvangen, doet me denken aan een uitspraak van een landgenoot van Koningin Elizabeth, Winston Churchill: 'Als je twee economen in een kamer zet, krijg je twee meningen, tenzij één ervan Lord Keynes is, want dan krijg je er drie.' Keynes zag immers veel irrationaliteit om zich heen. Met de enorme neergang als gevolg van de kredietcrisis als harde leerschool, omarmen economen met enthousiasme de zo lang verguisde ideeën van John Maynard Keynes. Het is evenwel maar de vraag of ze met deze inzichten de volgende crisis wél aan zullen zien komen.

Tot slot, moet ik U iets verklappen en wel dat ik stiekem heb gekeken naar de vakantiefoto's van Uw oudste zoon, Argentijnse schoondochter en snoezige kleindochters in Argentinië. Ik ben erg blij dat zij geen gehoor hebben gegeven aan de oproep van staatssecretaris Heemkerk om in eigen land op vakantie te gaan.

Een dergelijk verzoek lijkt een logische manier om de Nederlandse economie te stimuleren, maar niets is minder waar. Immers, protectionisme kan leiden tot een kettingreactie van tegenmaatregelen, waardoor elk land er uiteindelijk slechter van wordt. Voor een kleine open economie als Nederland kan dit soort ontwikkelingen desastreuze gevolgen hebben. Ik ben blij dat Uw familie het goede voorbeeld geeft.

Lieve Bea, ik vrees dat het uiteindelijk een lange brief is geworden, maar hoop dat het voorlezen van de Troonrede U hierdoor iets minder zwaar valt. Ik ben erg benieuwd naar Uw hoed en zal U op afstand, achter mijn televisietoestel aanmoedigen.

Met de meeste hoogachting,

Emfent

Prof.dr. Esther-Mirjam Sent
Hoogleraar Economische Theorie en Economisch Beleid
Sectievoorzitter Economie